

De Norbertusbiografie in de geschiedenis van het aartsbisdom Maagdenburg

In december 1975 verscheen het tweede deel ¹⁾ van de *Geschiedenis van het aartsbisdom Maagdenburg* ²⁾, dat aanvangt met het pontifikaat van Norbertus en eindigt met de dood van zijn tweede opvolger Wichmann (†1192). Daarna volgen nog uitgebreide hoofdstukken over de organisatie van het aartsbisdom, de kloosters en kapittels en de parochiekerken. Uiteraard zullen de 38 blz. die de schrijver hier over Norbertus biedt, ons het meest bezighouden. Voor deze samenvatting van Norbertus' leven deed Dietrich Claude ten dele een beroep op de bronnen, waarbij hij de *Vita B* boven de *Vita A* schijnt te verkiezen, anderzijds ook op de literatuur en o.m. op de goede studie van Johannes Bauermann ³⁾, doch ook op de veel minder wetenschappelijke Franse werken ⁴⁾. Vandaar dat enkele punten uit deze degelijke biografie nog tot discussie kunnen aanleiding geven.

Vooreerst wordt Norbertus' familie nog steeds als de graven van Gennep aangeduid (blz. 3), terwijl de grafelijke titel in geen enkele bron voorkomt ⁵⁾. Als geboortedatum kiest D. Claude 1085. Bij gebrek aan bronnen zou men misschien beter zeggen: omstreeks 1080/85.

Wat de geboorteplaats betreft is de auteur dan weer voorzichtiger: Xanten of Gennep (blz. 3). Hier zou men met een grote waarschijnlijkheid en op grond van de *Vitae* Gennep mogen plaatsen, aangezien voor Xanten slechts een zeer twijfelachtige plaatselijke traditie als argument kan worden aangevoerd ⁶⁾. Ook de verwantschap van

¹⁾ Zie over deel I, W. M. GRAUWEN, *De geschiedenis van het aartsbisdom Maagdenburg tot de 12de eeuw*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1973, XLIX, blz. 318-325, en IDEM, *De sterfdatum van Norbertus' voorganger te Maagdenburg*, *ibidem*, blz. 193-197.

²⁾ Dietrich CLAUDE, *Geschichte des Erzbistums Magdeburg bis in das 12. Jahrhundert*, dl. II, *Mitteldeutsche Forschungen*, 67/II, Keulen, Wenen (Böhlau), 1975, in-8°, XII-550 blz. DM 94.

³⁾ J. BAUERMANN, *Erzbischof Norbert von Magdeburg*, in *Sachsen und Anhalt*, 1935, XI, blz. 1-25.

⁴⁾ Vooral G. MADELAINE, *Histoire de S. Norbert ...*, 2 dln, Tongerlo, 1928.

⁵⁾ Zie W. M. GRAUWEN, *De geschiedenis van Gennep en de afstamming van Norbertus*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1977, LIII, nr. 1-2, blz. 80-81.

⁶⁾ De uitdrukking *in municipio Sanctensi* (*Vita A*, blz. 670) hangt af van *claruit* en zegt dus niets over Norberts geboorte. In de *Vita B*, blz. 808 E, hangt het *municipio*

de Gennepse familie met de Saliërs wordt geaffirmeerd, zoals in vele vroegere werken, maar vooralsnog nergens bewezen⁷⁾). Voor de bewering dat Norbertus tegelijk een prebende te Xanten en te Keulen zou hebben gehad (blz. 4) is er weerom alleen de literatuur als zwak argument⁸⁾.

Herman van Doornik leverde ons het enige getuigenis dat Norbert kapelaan van Hendrik V was⁹⁾, doch zijn werk is niet altijd even betrouwbaar. Voor Norberts functie als kapelaan hopen we binnenkort een nieuw argument te kunnen leveren.

Norberts weigering van het bisdom Kamerijk in 1113 zou volgens D. Claude reeds wijzen op een verwijdering tussen Norbert en keizer Hendrik V (blz. 4). Dit is inderdaad best mogelijk, doch men moet ook rekening houden met het feit dat de breuk tussen Frederik I van Keulen en Hendrik V pas in 1114 aan het licht treedt¹⁰⁾. Daarom is het wellicht verkieslijk de moeilijkheden die het grensbisdom Kamerijk sedert jaren kende en waarmee ook Burchard nog af te rekenen kreeg, als één van de mogelijke aanleidingen tot een weigering vanwege Norbertus te beschouwen. Deze omstandigheden kwamen echter tot op heden in de biografieën niet ter sprake.

De zgn. bekering van Norbertus wordt door de auteur nog steeds aan een bliksemslag toegeschreven, zonder rekening te houden met het kritisch onderzoek van Prof. Pl. Lefèvre daaromtrent¹¹⁾. De priester-

de Sanctis af van *fuit*, wat voor degenen die de *Vita B* boven de *Vita A* verkiezen een argument ten voordele van Xanten kan zijn. Voor wie de *Vita B* als een uitbreiding van de *Vita A* beschouwt, heeft deze tekst geen waarde. Ook het *patrium solum* m.b.t. Xanten komt alleen in de *Vita B*, blz. 811 C, voor. Het *Rediens exinde domum* van *Vita A*, blz. 673, wordt in de *Vita B*, blz. 814 A: *Nonnumquam vero domum suam Sanctis rediens*, wat heel wat meer zegt, maar nog altijd niet dat Norbert te Xanten zou geboren zijn. De handschriften van de *Vita B* bieden betreffende deze teksten geen vermeldenswaardige varianten.

⁷⁾ *Vita A*, blz. 670; *Vita B*, blz. 808 E.

⁸⁾ D. Claude verwijst hiervoor naar *Vita B*, cap. 1, doch daar wordt niet gezegd dat Norbert twee prebenden tegelijk bezat, wel dat hij aan het hof van Frederik I van Keulen verbleef en later aan het keizerlijk hof.

⁹⁾ *Historia restaurationis ...*, MGH., SS., XII, blz. 662.

¹⁰⁾ Zie b.v. *Annales Aquenses*, MGH., SS., 24, blz. 37; *Annales Rodenses*, MGH., SS., 16, blz. 698; *Annales Rosenfeldenses*, MGH., SS., 16, blz. 103; *Annales Parchenses*, MGH., SS., 16, blz. 604; *Annales Patherbrunnenses*, uitg. P. SCHEFFER-BOICHORST, Innsbruck, 1870, blz. 127; G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher ...*, dl. VI, Leipzig, 1907, blz. 297, enz.

¹¹⁾ Pl. LEFÈVRE, *L'épisode de la conversion de S. Norbert et la tradition hagiographique du 'Vita Norberti'*, in *Revue d'histoire ecclésiastique*, 1961, LVI, blz. 813-826. Zie over Paulus als model voor bekeringsverhalen, E. DORN, *Der sündige Heilige in der Legende des Mittelalters*, München, 1967, blz. 29-30.

wijding wordt geplaatst in 1115 of 1116 (blz. 4). De precieze datum werd inderdaad niet overgeleverd. De *Vita A* zegt enkel dat Norbert in 1115 beroemd was te Xanten¹²⁾, dat hij op een quateremper werd gewijd¹³⁾, waarna hij Siegburg, Kloosterrade en Liudolf bezocht en twee jaar op Fürstenberg verbleef¹⁴⁾. Terugtellend vanaf de synode van Fritzlar op 28 juli 1118¹⁵⁾, zou men misschien aan 1116 kunnen denken, doch de traditionele datum 1115¹⁶⁾ blijft waarschijnlijker.

Dat Norbert, na zijn terugkeer te Xanten, zijn collega's in het kapittel tot een strengere levenswijze heeft aangespoord, ligt voor de hand. Dat hij hen ook tot het afstand doen van privaat eigendom wilde brengen (blz. 4), lijkt ons minder waarschijnlijk. Hijzelf immers had toen nog geen afstand gedaan van zijn bezittingen en deed dat maar nadat daarover discussie was ontstaan te Fritzlar. Bij zijn prediking in het kapittel te Xanten had hij nog geen contact gehad met de hervormingscentra Siegburg en Kloosterrade en hij betrachtte te Xanten waarschijnlijk enkel een consequenter onderhouden van de bestaande leefregel, doch geen verandering daarvan.

Volgens D. Claude vindt men het doel van Norbert, nl. de *disciplina monasterii* aan de kanunniken op te leggen, weerspiegeld in de eerste statuten (blz. 5). Toch blijft het de vraag in hoeverre deze eerste statuten nog de gedurfde originele inspiratie van Norbertus bevatten en in hoeverre ze integendeel een teruggrijpen betekenen naar traditionele levensvormen, die als veilig, beproefd en zeker-heiligmakend werden ervaren.

Ongetwijfeld heeft Norbertus zijn persoonlijke stempel gedrukt op de levenswijze te Prémontré. Dit blijkt alleen reeds uit het feit dat de prior alle belangrijke beslissingen uitstelde tot bij zijn terugkeer. Toch lijkt het beter niet van een «regel van Norbertus» (blz. 5 en 27) te spreken, aangezien hij geen regel heeft opgesteld.

De tekst die G. Madelaine, steunend op Chr. vander Sterre, heeft

¹²⁾ *Vita A*, blz. 670.

¹³⁾ *Vita A*, blz. 671.

¹⁴⁾ *Vita A*, blz. 673.

¹⁵⁾ D. Claude schrijft ten onrechte 26 juli, zoals ook G. HERTEL, *Leben des heiligen Norbert ...*, Leipzig, 1895, blz. 7 noot 3. De juiste datum voor de opening van de synode is 28 juli, zie o.m. *Uodascalculus de Eginone et Herimanno*, MGH., SS., 12, blz. 441 en noot 67; G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher ...*, dl. VII, Leipzig, 1909, blz. 80; R. KNIPPING, *Die Regesten ...*, dl. II, Bonn, 1901, blz. 22 nr. 146.

¹⁶⁾ Zo ook A. HAUCK, *Kirchengeschichte Deutschlands*, dl. IV, Leipzig, 1925, blz. 370 noot 3.

afgedrukt als het *Sermo Norberti*¹⁷⁾, beschouwt ook D. Claude als zijn afscheidsrede aan Prémontré en hij kent haar een «authentieke kern» toe (blz. 6). Men zal echter moeten toegeven dat niets in deze tekst wijst op een afscheidsrede, dat hij alleen een contemplatieve kloosterascese aanprijst en in om het even welk kloostermilieu, ook lang na de 12de eeuw, kan zijn ontstaan. Hetzelfde geldt voor de zgn. rede die Norbert na de opstand van 1129, bij zijn terugkeer te Maagdenburg zou hebben gehouden¹⁸⁾ en waarvan de authenticiteit o.i. evenmin vaststaat en in elk geval niet te bewijzen is.

Als motieven voor Norbertus om de zetel van Maagdenburg te aanvaarden wijst D. Claude op zijn bedoeling voor zijn orde nieuwe mogelijkheden te scheppen in het missiegebied en op de «onbetwifelbare eerezucht» van Norbertus zelf (blz. 7). Wat het eerste motief betreft kan men zich echter afvragen of de orde niet veel meer gebaat zou zijn geweest indien hij haar vanuit Prémontré was blijven leiden. Bovendien heeft Norbert zelf niet aan de kerstening van het Oosten meegewerkt en werd hij na 1130 helemaal in beslag genomen door zijn politieke rol in het schisma. Het tweede motief, Norberts eerezucht, is vrijwel traditioneel geworden in de Duitse literatuur sedert W. Bernhardi en A. Hauck. Het moet toegegeven worden dat Norbert dit ereambt zeker niet heeft gevluht, zoals de *Vitae* tevergeefs willen laten uitschijnen. Toch mag men niet vergeten dat hij, als kapelaan van Frederik I van Keulen en wellicht ook aan het hof van Hendrik V, een opleiding tot het bisschopsambt had ontvangen. Het was dus niet zo abnormaal dat hij, na een achtjarige periode van wandelprediking (1118-1126), opnieuw in het oude spoor terechtkwam waartoe hij van jongsaf was opgevoed.

Na zijn intocht te Maagdenburg zette Norbert zich met energie aan het terugvorderen van de goederen van het aartsbisdom die verloren waren gegaan onder zijn voorgangers. Dit thema wordt door D. Claude zeer grondig behandeld en hier weet hij enkele interessante hypothesen naar voren te brengen (blz. 8-9). Ook lijkt het geen twijfel dat dit de oorzaak was van de wrevel die Norbert bij de adel opwekte. Of de tegenstand die hij bij de geestelijkheid ontmoette te wijten was aan zijn ijveren voor het celibaat (blz. 9 en 13), is een andere vraag. Het is

¹⁷⁾ Uitgave G. MADELAINE, *Histoire de s. Norbert* ..., dl. II, Tongerlo, 1928, blz. 210-213.

¹⁸⁾ D. CLAUDE, blz. 12. Uitgave G. MADELAINE, *Ibidem*, dl. II, Appendix 9, blz. 215-216.

opvallend hoe weinig in de bronnen over dit gregoriaans programma wordt gezegd. De *Vita B* staat hier volledig alleen¹⁹⁾. Bovendien bleef geen enkel concreet geval bekend van een optreden van Norbertus tegen overtredingen van die aard, noch als *Wanderprediger*, noch als aartsbisschop.

Dat de eerste proost van Gottesgnaden Emelrik of Amalrik uit Floreffe naar Maagdenburg zou gekomen zijn, is niet zo zeker als D. Claude in navolging van alle vroegere auteurs meent²⁰⁾.

De eerste moordpoging op Norbertus, die volgens de *Vitae* op een Witte Donderdag plaatsvond, wordt door D. Claude op 12 april 1129 gedateerd (blz. 10). In 1129 viel Witte Donderdag echter op 11 april en op 10 april van dit jaar was Norbertus nog te Goslar, op ongeveer 100 km van Maagdenburg²¹⁾. Er is dus meer kans dat de feiten zich op 19 april 1128 hebben voorgedaan.

De eerste brief van tegenpaus Anacletus II aan Norbertus draagt niet de datum 1 mei (blz. 12), doch 18 mei 1130, zoals juist vermeld staat op blz. 28²²⁾. In tegenstelling tot de mening van D. Claude schijnen de moeilijkheden met Atticus wel ergens in verband te staan met de oppositie tegen Norbertus, die in de opstand van 29/30 juni 1129 uitmondde. De aanklacht van verraad, die tegen Atticus werd geuit, is inderdaad niet hetzelfde als een moordaanslag, maar bij de twee moordaanslagen verhaald in de *Vitae* kan wel verraad te pas gekomen zijn.

D. Claude vermeldt, zoals velen voor hem, dat Vicelinus door Norbertus tot priester werd gewijd (blz. 18). Enige bron is hier Helmold van Bosau²³⁾. De chronologische problemen die met deze tekst van Helmold gepaard gaan, worden niet behandeld. De auteurs hielden tot op heden geen rekening met het feit dat Norbertus waarschijnlijk pas op Passiezondag, 20 maart 1127, het pallium ontving, zodat hij, normaal gesproken, pas daarna zijn wijdingsmacht kon uitoefenen.

¹⁹⁾ AA.SS., blz. 837 E. Misschien kan de tekst uit de *Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium*, MGH., SS., 14, blz. 414: «... quicumque autem ex clero scandalo erant ecclesie... hunc suis moribus senserunt intolerabilem...», ook in die zin worden geïnterpreteerd, al is er niet uitdrukkelijk sprake van het celibaat.

²⁰⁾ Zie daarover W.M. GRAUWEN, *Norbert et les débuts de l'abbaye de Floreffe*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1975, LV, blz. 17-19.

²¹⁾ Weliswaar staat het jaartal van de oorkonde van Lotharius III niet vast, (1129?), april 10, zie W.M. GRAUWEN, *Lijst van oorkonden waarin Norbertus wordt genoemd*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1975, LI, blz. 151-152, nr. 33.

²²⁾ IDEM, *Lijst van oorkonden* ..., nr. 35.

²³⁾ *Chronica Slavorum Helmoldi presbyteri Bosoviensis*, uitg. B. SCHMEIDLER, in SS. rer. Germ. in us. schol., Hannover, 1937, in-8°, blz. 90.

Indien Vicelinus nu na die datum de priesterwijding heeft ontvangen en daarna naar de Slavenkoning Hendrik is afgereisd, zal men de sterfdatum van deze laatste op 22 maart 1128 moeten plaatsen, en niet op 22 maart 1127, zoals gebruikelijk in de meest recente studies²⁴). Indien men deze hypothese niet aanvaardt, blijven er slechts twee mogelijkheden: ofwel werd Vicelinus gewijd enkele weken vóór Meingot van Merseburg, die tot 20 maart 1127 op zijn bisschopswijding had moeten wachten, ofwel ontving Vicelinus de priesterwijding niet van Norbertus.

Dat de blijkbaar minder goede verhouding tussen Norbert en Otto van Bamberg o.m. te wijten zou zijn geweest aan het feit dat Otto geen aanhanger van Innocentius II was (blz. 20 n. 151), lijkt op het eerste gezicht een anachronisme. De ontmoeting tussen Otto en Norbert vond nl. plaats omstreeks 4 mei 1127, terwijl het schisma pas in 1130 uitbrak. Meningsverschillen tussen beiden op gebied van kerkelijke politiek zijn best mogelijk, maar over Innocentius II en Anacletus II kunnen zij in 1127 nog niet hebben gediscussieerd. Indien echter de partijen, die later voor of tegen Innocentius zouden kiezen, zich sedert lang aftekenden, is het inderdaad waarschijnlijk dat Norbert en Otto niet tot dezelfde groep behoorden.

Het is juist dat Norbertus Anacletus kende, aangezien deze in Frankrijk de door hem gestichte levenswijze had bekrachtigd (blz. 27). Doch men mag daarbij niet vergeten dat de tweede pauselijke gezant Gregorius van S. Angelo was, de latere Innocentius II. Beiden tegelijk gaven op 28 juni 1128 de goedkeuring voor de nieuwe stichting²⁵), zodat Norbert ze beiden evengoed kende.

Wat de echtheid der brieven van Walter van Ravenna en Humbert van Lucca aan Norbertus aangaat²⁶), houdt D. Claude de mening van F.-J. Schmale dat het hier om gefingeerde brieven gaat. Hierover is echter het laatste woord nog niet gezegd. De bezwaren tegen deze brieven steunen hoofdzakelijk op het feit dat ze alleen langs de *Codex Udalrici* werden overgeleverd. De discussie daarover kan hier niet worden gevoerd, doch het bewijs van de vervalsing is niet geleverd en er bestaan ernstige argumenten voor de echtheid die nog niet werden naar voren gebracht.

D. Claude meent, evenals G. Madelaine, dat Norbert na de hofdag te

²⁴) Zie vooral W. BRUESKE, *Untersuchungen zur Geschichte des Liutizenbundes*, Keulen, Münster, 1955, blz. 229-235: *Exkurs 3: Wann starb der Obotritenkönig Heinrich?*

²⁵) W.M. GRAUWEN, *Lijst van oorkonden* ..., nr. 11.

²⁶) *Ibidem*, nrs. 37 en 38.

Luik in april 1131 in het gevolg van de paus naar Laon en Prémontré is getrokken (blz. 29). Dit is allesbehalve zeker. Vooreerst is er geen enkel bewijs dat Innocentius II te Prémontré is geweest. Voor de bul die op 12 april 1131 te Laon²⁷⁾ werd gegeven trad Norbert wel op als intervenient, doch daarmee is zijn aanwezigheid nog niet bewezen. De inhoud van de bul toont voor het eerst de centraliserende neigingen van Prémontré, een idee die men moeilijk aan Norbert kan toeschrijven. Bovendien heeft Norbertus zich waarschijnlijk tussen mei en september 1131 met de stichting en de bouw van Gottesgnaden beziggehouden.

Dat Norbert sedert 1116 in herhaald contact met de Romeinse Curie zou hebben gestaan (blz. 34), is een uitspraak die niet op het eerste gezicht duidelijk is. Voor zover wij weten kwam hij op 28 juli 1118 voor het eerst in contact met de pauselijke gezant Cuno, en dan nog als beschuldigde. Daarna ging hij Gelasius II opzoeken te Saint-Gilles, begin november 1118, en bleef verder steeds uiterst bezorgd om voor zijn initiatieven de pauselijke goedkeuring te verwerven. Er is geen reden om te denken dat zijn betrekkingen met Rome losser zouden geworden zijn gedurende de eerste jaren van zijn pontifikaat te Maagdenburg (blz. 34). Weliswaar kreeg Norbert pas in 1129 zijn eerste pauselijke bul als aartsbisschop²⁸⁾, maar er zullen allicht contacten met de Curie zijn geweest waarover geen getuigenis bewaard bleef. Zo b.v. vernemen we enigszins toevallig uit de brief van Anacletus II van 18 mei 1130 dat reeds paus Honorius II aan Norbert had verboden zijn kanunniken te verhinderen naar Rome te gaan, wat uiteraard vóór 1130 is gebeurd en wellicht in het kader van een onenigheid te Maagdenburg.

D. Claude maakt gewag van een samenwerking tussen Norbert en Koenraad van Salzburg (blz. 35), andere auteurs spreken van rivaliteit²⁹⁾. Beide standpunten zijn wellicht even onbewijsbaar. Als feitenmateriaal beschikken we inderdaad slechts over drie oorkonden van Lotharius III, waaruit blijkt dat beiden in de jaren 1129-1130 tegelijkertijd aan het koninklijk hof verbleven³⁰⁾. Daaruit valt weinig te besluiten. Koenraad was een aanhanger der hervorming en ook Adalbert van Mainz kan tot op zekere hoogte als zodanig gelden, maar

²⁷⁾ *Ibidem*, nr. 43.

²⁸⁾ W. M. GRAUWEN, *Lijst van oorkonden...*, nr. 35.

²⁹⁾ B.v. K. ZEILLINGER, *Erzbischof Konrad I. von Salzburg 1106-1147*, Wenen, 1968, blz. 51.

³⁰⁾ Te Goslar op 13 juni 1129 en te Luik in maart-april 1131.

deze drie kerkvorsten hadden elk toch een zeer persoonlijke visie op de kerkhervorming, waaruit niet noodzakelijk een samenwerking moest tot stand komen. Hoe dan ook, in 1133 bestond er ongetwijfeld een ernstig meningsverschil tussen Koenraad en Norbert inzake de koninklijke rechten bij de bisschopsverkiezingen.

Aan de paragraaf over de verhouding van Norbert met zijn suffraganen (blz. 35) zou men nog kunnen toevoegen dat Udo van Naumburg aan Norbert op 25 juli 1126 de bisschopswijding toediende. Volgens enkele oudere schrijvers ontstond hieruit een blijvende vriendschapsband tussen beiden en zouden er brieven hebben bestaan waarin Norbert Udo aansprak als zijn hart en zijn ziel, zijn beminde in de Heer, de beste van zijn vrienden en broeders, zijn zielsgeliefde gebuur, enz.³¹⁾

Ook over Ludolf van Brandenburg kan men nog aanstippen dat hij Norbert van Spiers naar Maagdenburg begeleidde en waarschijnlijk, evenals trouwens Anselm van Havelberg, meestal in het gevolg van Norbertus verbleef te Maagdenburg, zoals schijnt te volgen uit hun optreden als getuigen in de oorkonden en bij de begrafenis van Norbert op 11 juni 1134.

Betreffende de stadsprefect, Hendrik van Groitzsch, is D. Claude van mening dat hij voor Norbert geen betrouwbaar bondgenoot was en met opzet te laat opdaagde in de nacht van de opstand, 29/30 juni 1129 (blz. 11 en 245). De *Vita A* schijnt inderdaad te insinueren dat dit het geval was³²⁾, hoewel deze interpretatie niet boven alle twijfel verheven is.

Enige tegenspraak zou men kunnen zien in het feit dat D. Claude in het geval van Norbertus, aan de hand van zijn plaats in de getuigenrijen der oorkonden, tracht aan te tonen (blz. 38) dat hij voor Maagdenburg geen hogere rang in de hiërarchie wist te bereiken, terwijl de auteur verder terecht tweemaal zegt dat men uit de oorkonden van Lotarius III geen besluiten kan trekken inzake de belangrijkheid der getuigen (blz. 52 en 65).

Zoals vele auteurs tot op heden meent D. Claude dat Norbertus de eerste proost van Gottesgnaden was (blz. 46), alsook van het Onze-Lieve-Vrouweklooster te Maagdenburg (blz. 349). Wat Gottesgnaden betreft zegt de *Fundatio* echter uitdrukkelijk dat Norbert zelf Emelrik

³¹⁾ IOHANNES DE EISENACH *Acta et facta praesulum Nuenburgensium*, uitg. C. F. PAULINI, *Rerum et antiquitatum germanicarum syntagma...*, Frankfurt am Main, 1698, blz. 135.

³²⁾ *Vita A*, blz. 699: «... comes urbis de via veniens et tamquam rei nescius inter medios tumultuantes cucurrit...».

aanstelde tot proost³³). Wat het Onze-Lieve-Vrouweklooster betreft zijn de getuigenissen minder duidelijk, doch hoogstwaarschijnlijk is Norbertus ook daar nooit in de strikte zin proost geweest. Waarschijnlijk mag men zeggen dat hij zich aan geen enkele van zijn stichtingen met zulke juridische band heeft verbonden, al oefende hij wel als stichter overal het hoogste gezag uit.

Bij de behandeling van de Maagdenburgse provinciale en diocesane synoden (blz. 224 en 228) spreekt D. Claude niet over de synode van 1129. In een oorkonde van 1140 van aartsbisschop Koenraad van Querfurt wordt nochtans verhaald dat er in 1129, dus ten tijde van Norbert, een synode had plaatsgevonden³⁴). Daar werd o.m. gesproken over de regularisering van Ammensleben. Weliswaar is deze vergadering waarschijnlijk nogal onopgemerkt voorbijgegaan. Van de vijf suffragaanbisschoppen waren slechts Ludolf van Brandenburg en Anselm van Havelberg aanwezig, en dezen verbleven, zoals gezegd, blijkbaar bijna voortdurend te Maagdenburg. Wellicht heeft D. Claude daarom deze samenkomst niet als een echte synode beschouwd, hoewel de term door aartsbisschop Koenraad wel werd gebruikt.

D. Claude bezit een bewonderenswaardige kennis omtrent kerkelijke wetten, gebruiken en personen. Slechts eenmaal gebruikte hij een onjuiste terminologie, nl. waar hij van de proost van Prémontré spreekt terwijl hij de generaal-abt bedoelt (blz. 352-353).

Samenvattend kan men zeggen dat dit werk over het aartsbisdom Maagdenburg tot het einde van de 12de eeuw, een zeer waardevolle verrijking is van onze kennis. Ook de samenvatting van Norbertus' leven is belangwekkend, al blijven enkele bovenstaande punten aan discussie onderhevig.

Mankevosstraat 71
B – 1860 Meise

W.M. GRAUWEN, O. Praem.

Auctor hius inquisitionis accurato examini subicit opus praeclarum
D. CLAUDE, Geschichte des Erzbistums Magdeburg bis in das 12. Jahrhundert, t. II, Mitteldeutsche Forschungen, 67/II, Köln-Wien, Böhlau-Verlag, 1975, XII + 550 pp. Merita eximia huius operis plene agnoscens, censet Dr. Grauwen nonnulla in historia illius aetatis, in specie illa quae respiciunt vitam S. Norberti nondum omni ex parte esse soluta.

³³) *Fundatio monasterii Gratiae Dei*, MGH., SS., 20, blz. 688.

³⁴) *Urkundenbuch des Erzstifts Magdeburg*..., uitg. F. ISRAEL en W. MOELLENBERG, Maagdenburg, 1937, nr. 247, blz. 311: «... et me quoque presente et consentiente cum toto synodo Magdeburgensi.»; *Lijst van oorkonden*..., nr. 75.